

ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

SAYI : 2

YIL : 1988

İSLAM TARİHİNDE İLK AMBARGO UYGULAMASI

Yrd. Doç. Dr. A. Vehbi ECER*

Ambargo Nedir?

İslâm Tarihinde ilk ambargo olayını ele almadan önce ambargo ve ambargo'ya yakın olan abluka ve boykot terimlerini basit bir şekilde konunun iyi anlaşılması için, açıklamada fayda görüyoruz.

Abluka, bir devletin bir şehrin veya stratejik bir yerin dış ülkelerce olan her türlü ilişkisinin zor kullanarak veya kullanma tehdidinde bulunarak kesilmesine verilen addır. Abluka, çoklukla bir savaş sırasında, düşman devletin ticari ve askeri yardım almasını önlemek suretiyle o devleti zayıf düşürmek amacıyla yönelik olur, ulaşım yolları kesilir. Yani abluka ile genel olarak direnme gücünü azaltmak veya kırmak hedefi güdülür, bir zorlama olarak kullanılır. (1)

Ambargo ile çağrışım yapan bir terim de boykot'tur. Boykotta da, bir gurubun, bir gayeyi gerçekleştirmek için, bir plana göre, diğer bir gurupla ekonomik ve sosyal ilişkilerini kesmek, karşı tarafı zorlayarak, onu müşkil duruma sokmak amacı vardır. Boykot bir devlet içindeki değişik menfaat toplulukları arasında olabileceği gibi milletler arasındada uygulanabilmektedir. Kalitesinin kö-

(*) Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

1. Pars Tuğlacı, Okyanus-Ansiklopedik Sözlük, İstanbul, 1971 I, 4; Heyet (Arkin Kitabevi), Cumhuriyet Ansiklopedisi, İstanbul, 1968, I, 15; Faruk Sönmezoglu, Ansiklopedik Politika Sözlüğü, İstanbul, 1986, 3; Heyet (Ötüken Yayınevi), Yeni Türk Ansiklopedisi, İstanbul, 1985, I, 12; Heyet (Başkent Yayınevi), Başkent Kültür Ansiklopedisi, Ankara, 1984, I, 31; Şehâ L. Meray, Devletler Hukukuna Giriş, Ankara, 1965, II, 496, 561 vd.; Librairie Larousse, Grand Larousse Encyclopedique, Paris, 1960, II, 179; Meydan Larousse, İstanbul, 1969, I, 45.

t l    veya fiatının aşırı pahalılığı sebebiyle bir tüketim madde-sini almadak veya kullanmamak şeklindeki topluca davranışa boykot denir. Kukukta ise, «İktisadi, siyasi ve sosyal ilişkileri kes-me» anlamında kullanılır ve bu ilişkileri kesme ise tek tek kişiler, belirli guruplar ve milletler arasında olabilir. Boykot, ekonomik, siyasi askeri veya ideolojik amaçlı da olabilir. (2) Boykotun  zel-li i, şiddetli protesto, söz ve hareket halinde alınan olumsuz ve pa-sif bir davranış olmasıdır. (3) Halktan gelen bir boykot hareketi h k metce desteklenmemesi halinde devletler hukukunun alanı dışında kalır. (4)

Teknik bir terim olarak ambargo (EMBARGO), bir devletin limanlarında veya karasularında bulunan gemilere belirli bir y -k  ta ınamaları veya bu suları terketmemeleri emrini vermesi olarak bilinmektedir.

Ambargo, devletin menfaatlerini korumak amacıyla bir i  ted-bir olabileceği gibi, savaşmaya varmayan bir zorlama veya a ıla-cak bir savaş için önceden tedbir alma şeklinde de ortaya  ıkabil-mektedir. (5) Ambargo-aynı zamanda-ülkeler arasında bahis ko-nusu olan iktisadi, i tima , askeri bir baskı uygulaması olabilece- i gibi, bir ülkenin kendi istikl l ni koruyabilmek için yabancı bir ülkeye gıda maddeleri, silah ve madenler gibi çok önemli madde-lerin satılmasını önleyici tedbirler almasıdır. Bu tedbirler ticaret-te miktar kısıtlaması ve kota uygulaması şeklinde de ortaya çıka-bilir. (6) Bu uygulama devletlerarası münasebetlerde bir devletin başka bir devleti kendi istediği yönde etkilemek amacıyla y r r-l  e konulan önlemdir ve çoğunlukla iktisadidir. Ancak askeri alanda görülebilir. (7) Yakın Tarihlerde silah, savaş malzemesi,

-
2. Cumhuriyet Ansiklopedisi, III, 773; Yeni Türk Ansiklopedisi, II, 431; S nmez  lu, 37.
 3. Tu lacı, I, 348.
 4. Meray, II, 391-392.
 5. Meray, II, 387; Cumhuriyet Ansiklopedisi, I, 236; Büyük Kültür Ansiklo-pedisi, I, 236; Tu lacı, I, 84; Yeni Türk Ansiklopedisi, I, III; Grand La-rousse Encyclopedique, IV, 469; Meydan Larousse, I, 405.
 6. Ticarete miktar kısıtlaması ve kota uygulaması ile ilgili olarak bakınız: Maurice Bye, Relations Economiques Internationales - Paris, 1965, 264, 653.
 7. Mesel  A.B.D.nin 1962 krizinde bazı sil hl rın Kuba'ya gönderilmesini yasaklaması gibi. Bak: Meray, II, 388.

petrol gibi belirli maddelere ambargo konulduğu bilinmektedir. (8)

Ambargo'nun istenilen sonucu verebilmesi için ambargo uygulayan devletin güçlü olması şarttır. Ayrıca, ambargo uygulanan devletin kendi kendine yeten olmayıp, yasaklanan konular ve maddelerde dışa bağımlı bulunması gerekir. Ambargo uygulayan devlet, ambargo uygulanan devletin satışı yasaklanan maddeyi bir başka kaynaktan (devletten) kolaylıkla elde etmesini de engellemeye çalışır.

Görüldüğü üzere ambargo uygulamasında fiilî bir savaş halinde bulunma zarureti bulunmadığı gibi basit protesto durumunda bahis konusu olmadığı ortaya çıkmaktadır. (9)

Neden Ambargo?

İslâm Tarihinde ilk ambargo Mekke'de, Kureys'li boyların Haşimoğullarına ve onlarla beraber kalan müslümanlara uygulanmıştır. Kureyslileri böyle bir uygulamaya iten çeşitli sebepler olmalıdır. İslâm Peygamberi m/610 yılında Tanrıdan ilk vahyi almış, bu tarihten üç yıl sonra da (M/613) yakın akrabalarından başlamak üzere Mekkelileri Tanrının dinine açıkça davet etmesi istenmişti. (10) Tanrı Peygamberi en yakınlarından başlayarak dine davet etti. (11) O'na inananlar olduğu gibi çok kuvvetli ve düşmanca bir muhalefet de oluştu. Müslümanları ve müslümanları koruyanları yıldırma için onlara baskı yapmaya ve İslâmiyetin yayılmasını önlemeye çalıştılar. Daha sonra Peygamberi durdurmak için amcası ve koruyucusu Ebu Talib'i uyardılar, tehdit edildiler. Baskılardan birazcık kurtulmak isteyenlerden bazıları Habeşistan'a göçtüler (M/615). Kureşliler, Mekke dışında müslümanların hâmi bulmaları, çoğalmalarını tehlikeli buldular, Habeşistan kralına elçi göndererek yurttaşlarının iadesini istediler.

8. 1970 yılı başında A.B.D.nin Sovyetler Birliğine buğday (tahıl) ambargosu uygulaması iktisadî ambargodur. Ayrıca 20/Temmuz/1974 tarihinde başlattığımız Kıbrıs Barış Harekâtında A.B.D. Türkiye'ye silâh ambargosu koydu ve ambargo uzun süre devam etti. Ayrıca örnekler için bak: Meray, II, 388-389.
9. Meray, II, 387-389; Büyük Kültür Ansiklopedisi, I, 301-302; Sönmezoğlu, 6.
10. Şuara Suresi/214; Hicr Suresi/94; Müddesir Suresi/1-4.
11. Bak : Mevlânâ Şibli, Asr-ı Saadet, Çev : Ömer Rıza, İstanbul, 1921, I, 233; Muhammed Hamidullah, İslâm Peygamberi, Çev: M. Said Mutlu, İstanbul, 1966, I, 71 vd.

Yapılan müzakereler, tartışmalı toplantılardan sonuç alamıyarak yurtlarına dönen Kureyşliler daha ciddi ve etkin tedbirler almak istediler. (12) Kabilesinin Hz. Muhammed'i himayesiz alarak bırakmasını sağlayamamaları, kendisini ilâhî görevinden caydırmayışları Kureyşlileri son derece kızdırdı. Gözüpek ve gururlu bir insan olan Ömer b. el-Hattabı, İslâm Peygamberini öldürmeye ve böylece yeni akımı kaynağından kurutmaya ikna ettiler. Ancak bu teşebbüs Ömer b. el-Hattab'ın müslüman olmasıyla sonuçlanınca bu ümidleri de gerçekleştiremedi. (13) Müslümanların sayısı ise gün geçtikçe artıyordu. Müslümanları sindirmek, İslâmiyetin yayılışını durdurmak için yaptıkları bütün teşebbüsler sonuçsuz kalmıştı. Yeni bir yol denemeye karar verdiler. Bu yol, ambargo uygulaması idi.

Nasıl Bir Ambargo?

M/617 yılında Hz. Muhammed'in ailesini yıldırmanın, onların gözünü korkutmanın bir yolunu aradılar. Zira Ebû Leheb (14) hariç Peygamberin-bütün akrabaları, müslüman olanlar-olmayanlar, topyekün Hz. Muhammedi himaye ediyorlar ve bu korumadan vazgeçmiyorlardı. Bu sebeple Kureyşliler, Haşimoğulları boyu ile, sıcak savaşı doğurmayacak şekilde mücadeleye karar verdiler. Savaşsız, fakat tesirli mücadelenin yolu ambargo olabildi. (15)

12. Habeşistan hicreti için bak: İbn'ül Esîr, el-Kâmil Fi't-Tarih, Beyrut, 1965, II, 76-84; Hamidullah, I, 86-88; Şiblî, I, 257-264.
13. Hz. Ömer'in müslüman olması olayıyla ilgili olarak bakınız: İbn'ül-Esîr, II, 84-87; Abbas Mahmud el-Akkâd, Hz. Muhammed'in Eşsiz Deha ve Şahsiyeti, Çev: M. S. Şimşek, Konya, 1979, 36-40; Şiblî, I, 247.
14. Ebu Leheb: Alev babası, yani cehennemlik ünvanıyla çağrılan bu kişinin adı «Abd'ül-Uzzâ b. Abdülmuttalib'dir. Bak: J. Barth «Ebu Leheb», İslam Ansiklopedisi (İA), IV, 34-36; M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, VIII, 6259.
15. Bazı İslâm tarihlerinde bu olaya hiç yer verilmez. Bak: Zekeriya Kitapçı, Yeni İslâm Tarihi ve Türkistan, İstanbul, 1986, I, 108; Bazılarında ise ambargo olayına değişik adlar verilmiştir. Sayın Prof. Dr. H. Dursun Yıldız'ın yönetiminde bir heyet tarafından hazırlanan «Doğustan Günümüze Kadar Büyük İslâm Tarihi» adlı eserde (İstanbul, 1986, I, 219), W. Montgomery Watt'ın «Hz. Muhammed Mekke'de» adlı eserde (Çev: M. R. Ayas-Azmi Yüksel, Ankara, 1966, 127) boykot tabiri, diğer bazılarında muhasara (abluka) (Bak: M. Zeki Canan, İslâm Tarihi, İstanbul, 1977, 193; Hasan İbrahim Hasan, Siyasi Dini Kültürel Sosyal İslâm Tarihi, Çev: İ. Yiğit-S. Gümüş, İstanbul, 1985, I, 119), bazılarında ise muahede (Bak: C. Karakılıç, Hazret-i Muhammed Aleyhi's-Selâmın Hayatı Eşsiz Ahlâk ve Faziletleri, Ankara, 1972, I, 106) denmektedir. Biz bu olay için en uygun terimin ambargo olduğu kanaatindeyiz.

Peygamberin soyunu, Hz. Muhammedi ve müslümanları himaye etmekten caydırabilmek için ambargo uygulamasının bütün Kureyş boylarınca benimsenmesi lazımdı. Bunu sağlamak için, Haşimoğullarından yalnız Ebû Leheb'in katıldığı, bütün boyların ileri gelenlerinin bir toplantı yaptıkları, bazı konularda anlaşmaya vardıkları bilinmektedir. Bu sözlü anlaşmaya Mansur b. İkrime'ye yazdırarak, yazılı hale getirdiler ve Kâbe'nin iç duvarlarına astırdılar. Bu yazılı karara uygun olacak şekilde hareket edeceklerine dair yemin ettiler ve kararı imzaladılar. (16) Anlaş-tıkları ambargo esaslarına göre:

1. Haşimoğulları ve Abdulmuttaliboğullarından kız alıp vermeyecekler

2. Onlara birşey satmayacak ve onlardan birşey satınalmayacaklardı. (17)

Nasıl Uygulandı?

Vahyin gelişinin 7. yılında (M/617) bütün Kureyş boylarının birlikte aldıkları bu ambargo uygulama kararına Haşimoğullarından Ebu Leheb de katıldı. Peygamberin akrabaları Haşimoğulları ile bazı müslümanlar Ebu Talib'in etrafında toplanarak iki dağ arasında (18) Ebu Talib Mahallesi (Şi'bu Ebi Talib) adı verilen (19) yerde adeta hapsedildiler. Burada müslüman olsun-olmasın bütün Haşimoğulları toplandılar aynı ambargo uygulamasına maruz kaldılar. Bir çağdaş yazar bu olayı şöyle dile getirir :

«Resulullah, zevcesi Hatice, amcası Ebu Talip ve müslüman olsun, müşrik olsun(amcası Ebu Leheb mustesna, çünkü o zalimlerle birleşmiş, şehirde kalmıştı) bütün diğer akrabaları, Mekke dışında Şi'b Ebi Talib adlı küçük bir vadiye sığınmaya mecbur oldular (20).»

Böylece Peygamberin boyu ile alış-veriş yapmadılar, konuşmadılar, sosyal ilişkilerde bulunmadılar. Üç yıl gibi uzun süre de-

16. İbn Hişam, es-Sîret ün-Nebeviyye, Mısır, 1936, II, 14.

17. Ambargo maddeleri için bak: İbn'ül-Esir, II, 87; Taberî, Tarih ür-Rüsul ve'l-Müluk, Mısır, 1961, II, 336; Hz. Muhammed'in öldürölmek üzere kendilerine tesliminin şart koşulduğu» maddesinin de ambargo metninde yer aldığı da anlatılır. Bak: Şibli, I, 269.

18. Taberî, II, 336.

19. İbn Sa'd, et-Tabakat ül-Kübrâ, Beyrut, 2, 1, 209.

20. Hamıdullah, I, 122.

vam eden bu ambargo uygulamasında Ebu Talip Mahallesi'nde oturanlar büyük sıkıntılara katlanmak mecburiyetinde kaldılar. Sa'd b. Ebi Vakkas'ın (21) bu sıkıntılı günlerin birinde bir gece, uzun zaman önce kesilmiş bir hayvanın artığı deri parçası bulmuş onu ıslatmış, ateşte kavurmuş ve daha sonra pişirmek suretiyle yemiş-olduğu-büyük sıkıntılı günler geçirildiği bilinmektedir. (22) Bu olay düşülen sıkıntının boyutlarını göstermesi bakımından önemlidir. Hatta çocukların açlıktan ağlayışları, mahalleden çok uzaklara duyuluyor ve bu yürekler acısı olaylar karşısında Kureyşlilerin birçokları memnun oluyorlardı. (23) Ancak insaf ve vicdan sahibi bazı kişiler-yeterli olmamakla beraber-zaman zaman, Ebu Talip Mahallesi'ndeki akrabalarına yardım etmekte geri duramadılar. Hişam b. Amr (24) develerine yiyecek yüklüyor, geceleyin Ebu Talip Mahallesi'nin bulunduğu vadi'den geçerken yularlarını çıkartarak, o mahalle tarafına salıveriyordu. Mahalleye kendiliğinden girmiş gibi görünen develerin yükleri boşaltılıyor, develer mahalleden çıkartılıyordu. (25) Peygamberin hanımı Hatice'nin akrabası Hakim b. Hizam kölesinin sırtına bir miktar buğday yükleyerek göndermek istemiş, ancak Ebu Cehil'e yakalanmıştı. Ebu Cehil :

— Benu Haşim'e yiyecek götüren sen misin? Allaha andolsun ki seni ve eşyanı Mekke'de teşhir etmeden önce bırakmayacağım, diye tehdit etti, bırakmak istemedi.

21. Sa'd b. Ebi Vakkas: Ashabın ileri gelenlerindendir. Bedir Savaşı dahil, birçok savaşlara katılmış ve H/55-M/674 yılında vefat etmiştir. İbn Hacer el-Askalânî, Tehzib ü-Tehzib, III, 483-484.
22. Şibli, I, 269; Hamidullah, I, 122; Ali Himmet Berki-Osman Keskiöğlu, Hâtem ül-Enbiya Hazret-i Muhammed ve Hayatı, Ankara, 1974, 108.
23. Şibli, I, 269; İbn'ül-Esir, II, 88.
24. Hişam b. Amr b. el-Haris: Kendi boyu içinde itibarlı bir kimseydi. Haşimoğullarına yardımcı bulundu. Boykot kararını kaldırtmak için çalıştı. Bu sebeple Peygamberin şairi Hassan b. Sabit ona bir methiye yazdı. Hicretten önce Dâr ün-Nedve'de Peygamberin «bağlanıp hapsedilmesini insanlarla ilişkisinin kesilmesini» teklif eden Hişam b. Amr, müellefet ül-Kulûb'dandır ve kendine 50 deve ganimet verilmiştir. Kurtubî, el-İstiâb'ında rahmet okuduğuna göre müslüman olduğu tahmin edilebilir. Kaynaklar ölümüyle ilgili bilgi vermemektedirler. Bak: İbn Hişam I, 14, 21; İbn'ül-Esir, Üsd'ül-Gâbe, 2, 3, V, 64-65; Kurtubî, el-İstiâb Fî Es-mâ'il-Ashab, Mısır, 1939, III, 566; Askalânî, el-İsabe Fî Temyiz is-Sahabe, 1939, III, 573; İbn Sa'd, II, 153; Mahmud Esad, İslâm Tarihi (Tarih-i Din-i İslâm), sadeleştiren: O. Kazancı-A.L. Kazancı, İstanbul, 1983, 488 vd.
25. İbn Hişam, II, 14.

Durumu gören Ebu'l-Bahteri (26) müdahale etti ve O'na :

— Saňa ne oluyor? Onu halasına yiyecek götürmekten nasıl menedersin? Onun yolunu kesme, serbest bırak, dedi.

Ebu Cehil direndi ve Ebu'l-Bahteri ile kavgaya tutuştı, Ebu'l-Bahteri yerde bulduğu bir deve çene kemiği ile Ebu Cehil'in başını yardı, ayağının altına alarak sert bir şekilde hırpaladı. Olay büyütülmedi ama ambargo da kaldırılmadı. Panayırlara ve Kâbeyi tavaf için Mekke'ye gelenlerle Peygamberin görüşmesini engelleyici tedbirler de alan Kureyşlilerin bu ambargo uygulamasının uzayıp gitmesi bazılarını huzursuz ve tedirgin etti. Tarihçilerin çoğunluğunun verdiği bilgiye göre ambargo üç yıl devam etti. (28)

Nasıl Kaldırıldı?

Ambargo uygulamasının üçüncü yılının sonuna doğru Kureyşli putperestlerden Hişam b. Amr bir/gün, Zuheyr b. Umeyye'nin (29) yanına gider. Biraz sohbet ettikten sonra Haşımoğullarını kast ederek şöyle der :

— Ey Zuheyr! Sen kendin hanımlarınla rahat oturup kalktığın, gülüp oynadığın, yemekler yediğin, istediğin şeyi alıp sattığın halde, dayılarının bütün bunlardan mahrum, acz içinde yaşamaları seni üzmüyor mu? Allah'a and-içerim ki onlar senin hakkında aynı şekilde hareket etmezlerdi!

Zuheyr buna cevaben tekbaşına birşey yapamayacağını belirttikten sonra :

— Allah'a yemin ederimki benimle birlikte bir kişi daha olsaydı bu ambargo kararını bozmak için, başkaldırırdım, der.

26. Ebu'l-Bahteri b. Hişam; Peygamberin Mekke'de yaşadığı süre içinde kendisine zarar vermeyen, hakaret etmeyen, eziyet etmeyen Bahteriye-Bedir Savaşında- müslümanlarca öldürülmemesini istediği (eman verdiği) bilinmektedir. Ancak bu emanı kabul etmeyip savaşmakta ısrar ettiği için el-Mücezzir b. Ziyad tarafından öldürüldü. Bak: Taberi, Milletler ve Hükümdarlar Tarihi, Çev. K.Z. Ugan-A. Temir, İstanbul, 1966, II, 298-299; İbn Sa'd, I, 210, II, 18, 23.

27. Taberi, II, 336; İbn'ül-Esir, II, 87-88.

28. İbn'ül-Esir, II, 88; Şiblî, I, 270.

29. Zübeyr b. Ebi Umeyye: Peygamberin ve müslümanların düşmanı olarak bilinir. Bak: İbn Hişam, I, 201.

Hişam b. Amr başka taraftarlar bulmak ümidiyle Mut'im b. Adiyy'e (30), daha sonra Ebu'l-Bahteri'ye, Sem'a b. Esved'e (31) aynı manada şeyler anlatarak onların onayını aldı. (32) Böylece ambargo kararını ortadan kaldırmaya azmeden beş kişi oluştu. Bunlar Hacun denilen bir yerde toplanıp toplandılar. Ambargo kararını bozuncaya kadar uğraşacaklarına yemin ettiler. İlk defa, Zuheyr b. Umeyye'nin konuşmasına karar verdiler ve dağıldılar. (33)

Sabahleyin Zubeyr b. Umeyya ve arkadaşları Kâbe önüne geldiler. Züheyr iyi giyimli bir şekilde, Kâbeyi yedi defa tavaf etti (34) ve orada bulunanlara hitaben şu anlamda bir konuşma yaptı :

— Ey Mekke halkı! Haşimoğulları helâkolmak üzereyken, onlara birşey satılmaz onlardan hiçbirşey alınmazken, biz nasıl yemek yeriz! Allah'a and-içerim ki kardeşlik bağlarını kesen ve zulümden ibaret olan bu ambargo kararını parçalamadan duramayacağım!...

Bu konuşmayı Kâbe avlusunun bir köşesinde duran Ebu Cehil duyar duymaz hemen engellemek ve duruma el koymak ister, şöyle bağırır :

30. Mut'im b. Adiyy: Merhametli ve cesur bir kimseydi. Ambargo olayındaki cesaretli rolünden başka Peygamberin üzerinde koruyuculuğu da vardır. Peygamber, Hicretten önce Taif'ten üzüntülü, ümitsiz ve halsiz bir şekilde döndükten sonra Mekke yakınındaki Nahle ve Hira'da beklemiş ve Mekkeye himayesiz girememişti. Bazı itibarlı kişilere haber yoluyla rak himayelerini istedi. Bunlardan bazıları (el-Annes b. Şarik, Süheyl b. Amr) Peygamberi korumayı reddettikleri halde Mut'im b. Adiyy himayeyi kabul ederek «Onu himayeme aldım Mekkeye girsin» diye haber yolladı. Oğullarını ve kardeşlerini silahlandırarak onların korumasında Peygamber ve arkadaşı Kâbeye getirilmiş, namaz kılmasına imkân verilmiş, saldırıya uğramasına müsaade edilmemiştir. Bedir Savaşından önce 90 yaşında (M/623) ölen Mut'im b. Adiyy'den Peygamber daima övgüyle bahsetmiş, Peygamberin şairi Hassan b. Sabit onun için mersiye yazdı. Bak: Taberi, II-1, 166; Zirikli, VIII, 156-157; İbn Hişam, II, 19-21; Şibli, I, 275; Zeynüddin Ahmed b. Abdüllâtif ez-Zebidi, Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi, Ankara, 1972, VI, 105, ix, 33, x, 163.
31. Zem'a b. Esved: Peygamberin azılı düşmanlarından. Bedir Savaşında öldü. Bak: İbn Sa'd; I, 228; İbn'ül-Esir, II, 89.
32. İbn'ül-Esir, II, 87-90; İbn Hişam, II, 14; Taberi, II, 341-343.
33. İbn Hişam, II, 14; Taberi, II, 342; İbn'ül-Esir, II, 89.
34. Silâhlı olarak tavaf etiği kaydı da vardır. Bak: İbn Sa'd, I, 210; Şibli, I, 270.

— Yalan söylediğini! Allah'a yemin ederim ki o yırtılmayacak!...

Bu müdahale üzerine Zem'a b. Evsed :

— Allah'a andolsun ki, yalancı sensin! O karara, daha yazılırken razı olmamıştık, dedi.

Zem'a b. Evsed'i, Ebu'l-Bahterî destekledi, Zem'a'nın doğru söylediğini tasdik etti. Hemen Mut'im b. Adiyy söze karıştı :

— İkiniz de doğru söylediniz! Bu söylenenlerden başkasını söyleyen yalan söyler. Ambargo kararının muhtevasından ve bu kararın asılı olmasından Allah'a sığınırız, dedi. Hişam b. Amr'ın da buna benzer birşey söylemesi üzerine Ebu Cehil :

— Bu iş, başka bir yerde geceden kararlaştırılmış, diyerek fikrinde daha fazla ısrar etmedi. Mut'im b. Adiyy ambargo metnini indirmek parçalamak üzere Kâbenin içine girdiğinde (Bismike' llâhümme) yani «Ey Allahım Sen'in adınla» tabirinin dışında kalan bütün yazının kurtcuklar tarafından yenilmiş olduğunu gördü. (35) Böylece ambargo hükümleri kaldırıldı, müslümanlarla birlikte Benu Haşim boyuda tahammülü güç sıkıntılardan kurtuldular. Üç yıl devam eden bu ambargo ile Haşimoğulları da Peygamberi korumaktan vazgeçmedi. Ancak Kureyşli puta tapanlarda ambargodan vazgeçmekle müslüman olmadıkları gibi (36) Müslümanlarla ve Peygamberlerle mücadele etmekten de vazgeçmediler. (37)

Sonuç

Sonuç olarak ele aldığımız olayda şu noktalar dikkatimizi çekmektedir :

35. İbn Hişam, II, 14; Taberî, II, 343; İbn'ül-Esir, II, 89-90.

36. Kureyşlilerin müslüman olmamakta direnmelerinin sebepleri için bakınız: Şibli, I, 237-246; Berki-Keskioğlu, 67-70.

37. W. M. Watt, ambargonun kaldırılışını başarı olarak kabul etmez ve şunları yazar: «Boykot bir iflâsla sonuçlanmamıştı. Boykot sırasında Haşimî sop'u içinde önemli bir bozgunculuk olmuştu. Ebu Leheb'in tutumu ve daha sonra sop'un onu reis olarak tanınması, Haşimîler arasında, genel olarak kabul edildiğinden fazla hoşnutsuzluğun hüküm sürmüş olduğunu gösterir.» Bak : W. M. Watt, Hazret-i Muhammed, Çev : Hayrul-lah Örs, İstanbul, 1963, 84.

1) İslâm Tarihinde ambargo uygulaması Haşimoğullarını yıldırarak, zor duruma sokmak ve kendi isteklerini kabul ettirmek amacıyla ilk defa M/617-620 yılları arasında uygulanmıştır. Haşimoğullarının Peygamberi korumalarını bırakmalarını, kendilerine teslim etmelerini sağlamak ve böylece İslâmiyetin yayılmasını önlemek istiyorlardı. Aldıkları iktisadi ve sosyal önlemlerle Peygamberin kabilesi - henüz müslüman olmalarına rağmen - kendi boylarından Hz. Muhammed'i düşmanlarına teslim etmeyi kabul etmemiş, üç yıl gibi uzun bir sıkıntılı devre yaşamayı göze almıştır. Onların bu azim ve kararlılıkları, Müslümanların ve Peygamberin sabrı ve çalışması sayesinde İslam Dini durmamış, yayılmasına devam etmiştir.

2) Bu olayda haklı bir işte kendi boylarından olan Peygamberleri koruduklarını ve koruma uğrunda-kendileri müslüman olmalarına rağmen-birçok sıkıntılara, üzüntülere göğüs gerdiklerini görüyoruz. Bu olay yardımlaşmada, iyilik ve ihsanda bulunmada yakınların, hısımların ve akrabaların, kendi aile boy ve milletin önceliğe sahip olduğunu görmekteyiz. Bu sosyal bir dayanışmaya da vesile olduğu gibi toplumu birlik ve beraberliğe sevk etmekte, bir yumruk haline getirerek güçlendirmektedir. Haşimoğullarının bu 3 yıl süren ambargoya dayanmalarında milliyetçi davranışlarının rolü vardır. K. Edib Kürkcüoğlu bir eserinde, «ufuktaki tevhid hedefine milliyet yolundan varılır» der (38) ve ilmi ve sosyolojik anlamda milliyetçiliğin birlik ve beraberliğin tesirinde çok önemli rol oynadığına işaret eder. Haşimoğullarının bu milliyetçi davranışları ambargoya karşı direnişte güç kazandırmış, Peygamberin hayatı İslam Dininin tarihi gelişmesi bakımından takdire sayan bir rol oynamıştır. Artık bugün ilmî (sosyolojik) anlamda, kendi milletin yükselmesini, kalkınmasını, manevi faziletler yücelikler kazanmasını, vatanının sancağının korunmasını, milletin mutluluğunu hedef alan milliyetçiliğin İslâm dinine ters düştüğünü iddia edenlere, İslam dinini tanımadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bir din bilginimizin dediği gibi «Millet mefhumu, toplulukta içten ve özden bir sevişmeyi yardımlaşmayı ve dayanışmayı temsil eder... Mükellefiyeti temsil eden din, milli tekamülünde ruhudur... Din milletin temel taşlarından sayılmaktadır, dinsiz milliyet davası olamaz (39)» Dinin millet ve milli-

38. Kemal Edip Kürkcüoğlu, Din ve Milliyet, Ankara, 1956, 6.

39. Ahmet Hamdi Akseki, «İslâm Beşeriyetin Dinidir», Abdurrahman Azam'ın Ebedî Risalet adlı (Çev: H. Hüsnü Erdem, İstanbul, 1961) eseri - ne yazdığı Önsöz, 34.

yetçiliğe aykırılığı şöyle dursun «Milli duyduyu gesleyen, geliştiren mukaddes unsur» olduğunu (40) söylemek bile mümkündür. İslam dininde millet kavramının yeri ve milliyetçiliğe imkân veren ilkelerini, İslâm Peygamberinin bu konuyla ilgili davranışlarını ele alıp açıklamak ayrı bir inceleme konusudur (41).

3) Muteber kaynaklarda ambargo metninin «B'ismik'Alla-hümme» yani «Ey Allahım Sen'in adınla» başlığıyla (42) başladığı görülmektedir. Bu ifade, İslamın doğuşundan önce araplar arasında Allah kelimesi kullanılmakta olduğunu, bu kelimenin ilk defa Kur'an-la gelmediğini göstermektedir. Arap putperestlerinin Allah kelimesini kullanmalarına Hüdeybiye anlaşmasında da rastlıyoruz. Allah kelimesi arapça VLH kökünden türeyen arapça bir kelimedir. (43) Prof. Dr. Hüseyin Atay bu konuyu «kelimenin kökü her türlü tesirin dışında, ana ve baba ile çocukları arasında olan münasebetin, sevgi, şefkat ve özlemi olduğunu ifade etmektedir.» şeklinde (44) açıklar, Allah Hz. Ademden bu yana yol-ladığı bütün Peygamberlere hitab edecekleri toplumun diliyle emirlerini bildirmiştir. Allah o toplumların kendini ifade eden kelimelerle adını andırmıştır. Bu sebeple bugün kitapları ve cemaatleri devam eden ve Allah tarafından ilâhi din olduklarına inanıl-

40. Kürkcüoğlu, 19; Ayrıca bak: A. Vehbi Ecer, «İslâmiyet ve Milliyet» Şafak Dergisi, Şubat-1962, sayı : 14, 4-5.

41. İslâm Peygamberi ilk defa dini yakın akrabalarına bildirmekle görevlendirildi. Anne, baba ve akrabaların korunması, onlara saygı ve yardımda öncelik tanınması İslâm Dininin ana ilkelerindendir. Ayrıca K. Kerimde ayrı dillerin, renklerin ve milletlerin varlığı (Rûm/22, Hucurat/13) «İlâhî tensib» olarak kabul edilmektedir. Bak: Mehmet s. Hatiboğlu, «İslâm'da İik Siyasî Kavmiyetçilik ve Hilâfetin Kureyşliliği», Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi, Ankara, 1978, xxiii, 121-213; Bu konuda yeni ve genel araştırmaların bazıları: Ercüment Kuran, «Osmanlı Düşünürlerine Göre Ümmet ve Millet Kavramları», Töre Dergisi, Mart/1984, 38-39; Tahsin Banguoğlu, «İrk ve Milliyet Üzerine», Kubbealtı Akademî Mecmuası (KAM), Nisan-1984, sayı : 2, 9-21; Orhan Türkdoğan, Millî Kültür Modernleşme ve İslâm, İstanbul, 1983, 73-103; Ali Yardım, «Asabiyet Milliyetçilik Demek midir?» KAM, Ekim-1977, sayı : 4, 20-31, Ocak-1978, sayı : 1, 32-42; Âmiran Kurtkan, Türk Milletinin Manevî Değerleri, İstanbul, 1977; Toshihiko İzutsu, Kuranda Dinî ve Ahlâkî Kavramlar, Çev: S. Ayaz, İstanbul, 1977, 71-108; Erol Güngör, İslâmın Bugünkü Meseleleri, İstanbul, 1981, 121-148.

42. İbn Hişam, II, 16 : İsmail el-Buharî, Sahih-i Buharî ve Tercemesi, Çev: Mehmet Sofuoğlu, İstanbul, 1987, VI, 2554-2574.

43. Bak : İbn Manzur, Lisan ül-Arab, Beyrut, 1955, xiii, 561 vd.; Ebu Nasr el-Cevherî, es-Sihah, Mısır, 1956, VI, 2257 vd.

44. Hüseyin Atay, Kur'ana Göre İman Esasları, Ankara, 1961, 30.

ması şart koşulan Hiristiyan ve Yahudiler Allahı kendi dilleriyle ifade etmektedirler. Bu sebeple Allahı, esma ve sıfatlarında değişiklik yapmamak şartıyla, Çalap, Tanrı,. Hûdâ, Cenab-ı Hak... gibi kelimelerle karşılamak caiz görülmektedir. Ebu Hanife bu sebeple «Alahu Teâlâ şey'dir. Ama eşya gibi birşey değildir. Şey olmasının manası cisimsiz, cevhersiz, arâzsız, hadsiz, zıtsız, eşsiz ortaksız ve benzersiz olarak sabit olmaktadır (1)» der. O halde Allah terimi Kur'an'ın inşinden önce de kullanılmakta idi. Ancak Kur'an ile daha geniş mânâ ve muhteva kazandı (45).

45. Ebu Hanife, Fıkh-ı Ekber ve İzahı, Çeviren ve açıklayan : Sabit Ünal, Ankara, 1957, 32.